

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК

УДК 338.43:339.33

О. В. ШУБРАВСЬКА,
професор, доктор економічних наук,
заввідділом форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі
ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”,
Н. А. РИНДЕНКО,
аспірант відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі
ДУ “Інститут економіки та прогнозування НАН України”

ОПТОВІ РИНКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ *

Окреслено принципи і шляхи формування й розвитку системи оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією в європейських країнах. Визначено основні тенденції та проблеми у становленні ОРСП в Україні. Обґрунтовано необхідність внесення змін до чинного законодавства з метою забезпечення розбудови вітчизняної системи ОРСП за прикладом європейської моделі.

Ключові слова: ОРСП, аграрний ринок, маркетингова інфраструктура, державне регулювання.

The principles and the ways of formation and development of the system of wholesale markets of agrarian commodities (WMAC) in the European countries are presented. The main tendencies and problems of the formation of WMAC in Ukraine are given. The necessity of changes in the current legislation with the purpose to support the development of the domestic system of WMAC by the example of the European model is substantiated.

Keywords: WMAC, agrarian market, marketing infrastructure, state's regulation.

Оптові ринки сільськогосподарської продукції (ОРСП) – важливий елемент маркетингової інфраструктури аграрного ринку. Основна мета їх створення – формування реальних цін на сільськогосподарську продукцію, а також оптимальних умов для її реалізації та купівлі. Систему оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією широко розвинуто в багатьох країнах, у більшості з яких вона ґрунтується на дотриманні таких ключових принципів: переважання державної та муніципальної форм власності у структурі компаній, які керують роботою цих ринків; суворе регламентування правил торгівлі як на ринках, так і навколо них – у так званому “захисному периметрі”; управління діяльністю ринків і контроль за нею з боку державних органів.

Хоча процес побудови та функціонування ОРСП в Україні і не набрав необхідної масштабності, все ж він продемонстрував недотримання у нас зазначених правил. Наприклад, держава і місцева влада, вкладаючи чималі кошти у створен-

* Дослідження виконано за підтримки НАН України у рамках відомчої науково-дослідної роботи “Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки” (№ 0111U001318).

ня ОРСП у вигляді як дорогих приміських земельних ділянок, так і прямих бюджетних асигнувань на підтримку розвитку цих ринків, фактично позбавлені реальних підойм управління ними з метою забезпечення виконання цими структурами функцій згідно з їх суттю. Чимало питань виникає також у зв'язку з асортиментом реалізованої продукції, організацією торгів тощо. Усе це дає підстави засумніватись у кінцевих результатах побудови у нашій країні системи ОРСП і взагалі в їх відповідності такій назві, а отже, і в доцільності виділення на це обмежених бюджетних коштів.

ОРСП визначається вітчизняним законодавством як юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг із забезпечення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією і якій у встановленому законом порядку надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції¹.

Серед науковців немає одностайної думки з приводу класифікації ОРСП. Так, розрізняють великі за обсягами товарного обороту торгові центри загальнодержавного значення та набагато менші або середні за обсягами торгівлі ринки, що обслуговують окремі регіони та райони². Згідно з іншим підходом, ОРСП пропонується поділяти за типами на *споживчі* (головною метою функціонування яких є створення умов для встановлення справедливих цін для споживачів за участі роздрібних торговців), *виробничі* (які покликані, насамперед, забезпечувати умови для формування справедливих цін для фермерів за місцем концентрації виробництва) та *змішані* (яким притаманні елементи споживчого й виробничого ринків)³. Також існує поділ ОРСП за зоною покриття (на регіональні та міжрегіональні) та за асортиментом реалізовуваної продукції (на ринки, що спеціалізуються на продажу овочів і фруктів, живої худоби, а також на ринки змішаного типу) і т. ін.

У Франції через національну мережу ОРСП, у складі якої 19 ринків⁴, проходить третина усієї реалізовуваної харчової продукції. У цій країні ОРСП визнано ринками “загальнонаціонального інтересу”, тобто місцями укладання оптових угод про продукти, перелік яких визначається спільною постановою міністрів економіки і фінансів, сільського господарства та внутрішніх справ після проведення ними консультацій з місцевими громадами, а також заінтересованими торгово-промисловими і сільськогосподарськими палатами. Відповідно до декрету уряду, управління такими ринками здійснюється місцевими громадами та їх об'єднаннями під наглядом державних органів або акціонерним товариством та іншою господарською структурою, що має статус юридичної особи і створена з цією метою. Причому більшість акцій в таких АТ повинна належати представникам держави. Передбачено також участь у них департаментів і комун. Директор ОРСП може бути призначений або звільнений тільки за згоди комісара, уповноваженого урядом.

¹ Див.: Закон України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції” (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1561-17>).

² Див.: Методичні рекомендації щодо створення та функціонування кооперативних оптово-роздрібних ринків сільськогосподарської продукції (www.minagro.gov.ua/page).

³ Див.: К о р і н е ц ь Р. Я., Ш в е ц о в а Л. О. Оптові ринки сільськогосподарської продукції: запитання та відповіді. Проект USAID “Реформа у галузі сільського господарства, вдосконалення законодавчо-нормативної бази”. К., Український освітній центр реформ, 2007 (<http://www.agrichamber.org.ua/markets.pdf>).

⁴ Див.: The wholesale markets of France. The fresh produce wholesale trade and logistics serve all forms of distribution (http://www.rungismarket.com/en/rouge/marches_de_gros/index.asp).

Відповідно до французького законодавства, ОРСП повинен забезпечити надання користувачам оплачуваних ними послуг з водо- та електропостачання, каналізації, освітлення загальної території, паркування, вивезення сміття тощо, а також санітарно-гігієнічних служб. Для отримання дозволу на продаж продавць або об'єднання продавців мають надати директорові такого ринку свідоцтва, які підтверджують якість пропонованих для реалізації товарів, а також той факт, що їх вироблено у власному, фермерському господарстві. Оптовим торговцям-посередникам заборонено виступати покупцями товару, який їм доручено продавати.

Навколо ОРСП у радіусі 20 км постановою уряду Франції було запроваджено так званий “захисний периметр”⁵. Його суть полягає в тому, що в межах цієї території усі юридичні та фізичні особи повинні вести комерційну діяльність з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції, перелік якої затверджується спеціальними списками, виключно на ОРСП. Такі застережні заходи діють уже протягом багатьох років, що привчило оптових торговців сільськогосподарською продукцією реалізувати її виключно на цих ринках. Крім того, у Франції, як і в більшості європейських країн, законодавчо обмежено можливість розширення мереж супермаркетів у центрах міст. Тому там, як правило, і не зустрінеш великих продовольчих магазинів – натомість перевага віддається невеликим і середнім торговельним підприємствам, які є одними з основних покупців продукції на ОРСП.

Найбільшим ОРСП Франції (та Європи) є ринок “Рунжі” у передмісті Парижа (площею 232 га), який обслуговує понад 18 млн. споживачів, причому не тільки французьких. Головними акціонерами цього ринку, яким належить понад 85% його акцій, є держава, муніципальна компанія з інвестицій у нерухомість “Groupe Altea”⁶ (по 33,3%), Париж (13,2%), а також розташований неподалік від Парижа департамент Валь-де-Марн (5,6%). Серед решти акціонерів “Рунжі” – переважно торгові фірми, що користуються його послугами⁷. У 2009 р. товарооборот оптових торговців цього ринку перевищив 5 млн. євро, а компаній, які обслуговують його діяльність, – 2 млн. євро⁸. Керує ринком спеціально створена урядом компанія “Semmagis”, яка, до речі, проводила консультації з приводу розробки бізнес-плану Київського оптового ринку сільськогосподарської продукції “Столичний”.

В Іспанії створено власну модель інфраструктурного забезпечення реалізації сільськогосподарської продукції, але функціонує вона також за домінуючої ролі держави в цьому процесі. Ще у 1966 р. урядом країни було засновано компанію “Меркаса”, яка являє собою державне підприємство, а за своєю організаційно-правовою формою – ВАТ. При будівництві нового ОРСП компанія “Меркаса” укладає договір про заснування компанії з частками в її статутному капіталі муніципалітету у розмірі 51% і “Меркаса” – від 26 до 49%. Решта акцій розподіляється

⁵ Див.: Ordonnance n°67-808 du 22 septembre 1967 portant modification et codification des règles relatives aux marchés d'intérêt national (http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=C8B0EC2650DFE855FBAE034F133A480A.tpdjo03v_3?cidTexte=JORFTEXT000000888454&dateTexte=20000920).

⁶ Див.: Altea. Company description (http://investing.businessweek.com/research/stocks/snapshot/snapshot_article.asp?ticker=ALTA:FP).

⁷ Див: Rungis. Introduction mission (<http://www.rungismarket.com/en/rouge/missions/index.asp>).

⁸ Див.: The key figures of Rungis Market (<http://www.rungismarket.com/en/rouge/essentiel/index.asp>).

між професійними організаціями оптовиків і приватними акціонерами. Нерідко муніципалітети міст беруть участь у капіталі ОРСП шляхом внесення до його статутного фонду земельної ділянки під будівництво ринку⁹.

Мережа “Меркаса” складається з 23 оптових ринків, які надають широкий спектр логістичних послуг і розташовані у такий спосіб, що покривають усю територію країни. При цьому “Меркаса” не обмежується діяльністю у сфері розвитку оптової торгівлі. Вже декілька років компанія плідно працює над будівництвом нових і модернізацією старих роздрібних ринків сільськогосподарської продукції.

Особливість іспанської моделі полягає у відсутності у країні інших оптових сільськогосподарських ринків, крім тих, які належать державній корпорації “Меркаса”. Уряд Іспанії активно підтримує цю структуру, насамперед, у модернізації роздрібних муніципальних ринків, забезпеченні безпечності харчових продуктів і добросовісної конкуренції, контролі за “прозорістю” функціонування ринків, екологічному менеджменті та дотриманні соціальної відповідальності.

І у Франції, і в Іспанії ОРСП уповноважені брати участь у моніторингу цінової ситуації в національній оптовій та роздрібній торгівлі сільськогосподарською продукцією з метою підвищення її “прозорості”. Зокрема, щодня на спеціальних вебсторінках публікуються дані про закупівельні ціни у мережах ОРСП. Корпорацією “Меркаса” відстежуються ціни постачальників продукції на оптові ринки, ціни її реалізації, а також ціни на сільськогосподарську продукцію на роздрібних ринках.

У Польщі ОРСП найбільш активно почали розвиватися з другої половини 90-х років минулого століття. Будівництво таких ринків підтримувалося державними установами за певною схемою, яка передбачала продаж акцій за готівку або здійснення внеску у вигляді землі. У рамках відповідних державних програм у Польщі збудовано 30 оптових сільськогосподарських ринків. Сучасні міжрегіональні ринки розташовано в найбільших містах – таких, як Варшава, Познань, Гданськ, Люблін, Вроцлав. Крім них, функціонують місцеві ринки, що виникли в результаті адаптації існуючих інфраструктурних об’єктів до умов оптової торгівлі. Одним з найбільших ОРСП у Польщі є Варшавський агропродовольчий оптовий ринок “Броніше”, який було створено як АТ, де майже 60% капіталу належить державі в особі Міністерства фінансів¹⁰.

Програма з будівництва ОРСП у Польщі здійснюється за підтримки держави та місцевих громад у таких формах: внесок у вигляді земельної ділянки Агентства сільськогосподарської нерухомості; гранти та кредити з коштів Агентства з реструктуризації та модернізації сільського господарства; фінансування процесу підготовки техніко-економічного обґрунтування будівництва оптових ринків і технічних умов проектів; іноземна (переважно американська) фінансова допомога (кошти надходять у розпорядження Агентства сільськогосподарського ринку); кошти, цілеспрямовано виділені державі ФАО, Світовим банком та ЄС.

При цьому фінансову підтримку з боку державних органів може отримати лише один ринок у регіоні і тільки за певних умов:

⁹ Див.: Informe anual Mercasa 2010 (http://www.mercasa.es/publicacion/informe_anual_mercasa_2010).

¹⁰ Див.: Bronisze. Biuletyn informacji publicznej (http://www.bronisze.com.pl/bip/struktura_wlasnosci/59).

- здійснення прямих продажів споживачам тільки від виробників;
- забезпечення за місцевим муніципалітетом та організаціями, що представляють виробників і споживачів, пакета акцій у структурі капіталу цих ринків, а також закріплення за місцевими громадами зобов'язання створювати можливості для продажу на ринку продукції, виробленої фермерами регіону;
- надання права на використання існуючих міської та приміської інфраструктур як внеску місцевого муніципалітету у розбудову ринку;
- проходження приблизно 50% усієї сільськогосподарської продукції, що споживається у місті, через оптовий сільськогосподарський ринок;
- включення проекту будівництва ринку до програми регіонального розвитку, затвердженої губернатором;
- доведення до відома громадськості запрошень для сільськогосподарських виробників і переробних підприємств даного і сусідніх з ним регіонів до участі у роботі оптового ринку.

Як бачимо, в основі ефективного функціонування ОРСП у європейських країнах лежать побудова *системи* оптової торгівлі, а також підтримка супутньої їй підсистеми роздрібною торгівлі за межами ОРСП; запровадження навколо цих ринків “захисного периметра”; залучення фермерів і фермерських кооперативів як акціонерів оптових ринків; активне сприяння формуванню мереж ОРСП, а також жорсткий контроль за їх діяльністю з боку держави та муніципальної влади як власників контрольних пакетів акцій таких ринків.

Україна ж у процесі створення й розвитку ОРСП демонструє ряд протилежних тенденцій. Насамперед, не простежується системний підхід до формування вітчизняної мережі ОРСП: розбудова таких ринків відбувається багато в чому хаотично — без належного обґрунтування їх типів, масштабів і спеціалізації, черговості створення кожного з них ¹¹. Не розроблено і механізми державного регулювання діяльності ОРСП. Так, усі ОРСП ¹² створено у формі ТОВ, що позбавляє державу можливості ефективно впливати на роботу таких ринків і створює умови для перетворення їх на звичайні комерційні структури. Проблема є тим гострішою, що ОРСП не можна розглядати як суто комерційні інститути, єдиним і головним завданням яких є отримання прибутку. Вони повинні ідентифікуватись як неприбуткові організації, основна мета діяльності яких полягає у поліпшенні умов торгівлі на вітчизняному аграрному ринку.

Наслідки всього цього вже проявились у відсутності у дрібних і середніх сільськогосподарських виробників реальної можливості та економічної доцільності здійснювати стабільні поставки своєї продукції на ОРСП через нестачу власного автотранспорту, значні витрати на доставку продукції та її продаж, розквіт посередництва на таких ринках, нестачу оптових покупців, роздрібний продаж тощо. Саме тому і продовольчий ринок України не відреагував на функціонування ОРСП адекватно — не відбулося відповідного зниження цін на сільськогосподарську продукцію у роздрібній торговельній мережі міст ¹³, підприємства якої (особливо супермаркети) не зацікавлені у співпраці з дрібними виробниками,

¹¹ Поки що всі діючі в Україні ОРСП мають плодоовочеву спеціалізацію.

¹² Лише ринок живої худоби “Чародій” у Жашкові зареєстровано як фермерське господарство (тобто, фактично забезпечуючи проведення оптових торгів, цей ринок не має статусу ОРСП).

¹³ 2011/2012 МР не є показовим у цьому контексті через відносно надвиробництво в Україні основного асортименту продукції ОРСП і, відповідно, невисокий рівень цін на неї.

не здатними сформувати достатньо великі партії продукції та забезпечити її зберігання у міжсезонний період.

Процес розвитку ОРСП в Україні активізувався з прийняттям у 2009 р. згаданого Закону України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції”. У 2010 р. Міністерством аграрної політики і продовольства України було проведено конкурси на надання юридичній особі статусу ОРСП, за результатами яких ТОВ “Ринок сільськогосподарської продукції “Шувар” (Львівська область), ТОВ “Ринок сільськогосподарської продукції “Столичний” (Київська область), ТОВ “Ясинуватський Агросервіс” (ринок “Господар”, Донецька область) і ТОВ “Агробізнес/Запоріжжя” (ринок “Запоріжжя”, Запорізька область) здобули відповідний статус і право на державну фінансову допомогу у період становлення. У 2011 р. до них приєдналися ТОВ “Ринок сільськогосподарської продукції “Гектар” (Одеська область), ТОВ “Гранд Терра Інвест” (Маріуполь), ТОВ “Оптовий ринок сільськогосподарської продукції “Європолекс” (забудовник ОРСП у Херсонській області).

У 2010 р. було передбачено виділення Міністерству аграрної політики і продовольства України бюджетної фінансової підтримки для створення ОРСП у розмірі 50 млн. грн.¹⁴ (з яких фактично використано 40 млн. грн.¹⁵), у 2011 р. – 10 млн. грн., а у 2012 р. – 200 млн. грн.¹⁶. Відповідною постановою визначено також чималий перелік напрямів відшкодування державою на безповоротній основі витрат ОРСП – від розробки проектно-кошторисної документації, будівництва комунікацій, викупу різних об’єктів інфраструктури для розміщення і забезпечення функціонування таких ринків до відшкодування половини витрат на придбання необхідного їм устаткування та обладнання, а також на оплату робіт, товарів і послуг, пов’язаних з їх будівництвом.

Крім того, керівниками міністерства озвучено інформацію про виділення протягом 2011–2016 рр. майже 13 млрд. грн. інвестицій для будівництва 25 збутових комплексів на виконання Національного проекту “Зелені ринки”, орієнтованого на створення національної мережі збуту сільськогосподарської продукції¹⁷.

До всього цього треба додати вартість землі, яка безплатно виділяється місцевою владою під будівництво таких об’єктів, а також податкові пільги, передбачені для ОРСП українським законодавством, що, у свою чергу, істотно збільшує загальну суму бюджетної підтримки. Наприклад, економія власників “Столичного” лише на придбанні 160 га землі у Києво-Святошинському районі оцінюється приблизно у 800 млн. грн.¹⁸.

¹⁴ Див.: Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку використання у 2010 році коштів Стабілізаційного фонду для здешевлення кредитів, фінансування інвестиційних проектів, загальнодержавних та державних цільових програм в агропромисловому комплексі, вирішення питань матеріально-технічного забезпечення бюджетних установ агропромислового комплексу” від 23 червня 2010 р. № 496 (<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/496-2010-п>).

¹⁵ Див.: Стан створення оптових ринків на 01.04.2011 (<http://www.minagro.gov.ua/page/?11890>).

¹⁶ Див.: Фінансова підтримка створення оптових ринків (<http://forum.minfin.gov.ua/viewtopic.php?f=104&t=1329>).

¹⁷ Див.: Національні проекти (<http://investukraine.com/uk/investment-opportunities/national-projects>).

¹⁸ Див.: Д е н к о в Д. Азаров втілює продуктову мрію Тимошенко. “Економічна правда” (<http://www.epravda.com.ua/publications/2011/08/3/293707>).

Проте, з огляду на зазначені раніше невідповідності національного підходу до побудови системи ОРСП європейським принципам, виправданість бюджетного фінансування розвитку таких ринків (або, точніше, комерційних структур, які ними іменуються) в Україні, на нашу думку, є недостатньо очевидною. Можливість вирівнювання ситуації, що склалася, вбачається в докорінному вдосконаленні чинної законодавчої бази аж до прийняття нового закону, який би регламентував формування національної мережі оптової торгівлі вітчизняною сільськогосподарською продукцією. При цьому ключовими аспектами мають стати як загальнонаціональний підхід, неприбутковий статус ОРСП і вагомість державних підойм впливу на розвиток їх мережі, так і необхідність взаємодоповнюючого розвитку оптової та роздрібною торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Відповідно до українського законодавства, ТОВ (якими, нагадаємо, є переважна більшість ОРСП), на відміну від АТ, не зобов'язані оприлюднювати свою звітність, а отже, громадськість позбавлена можливості ознайомлення з їх діяльністю та контролю над нею. Не підлягають обов'язковій суцільній регулярній перевірці з боку державних контрольно-ревізійних органів також стан і достовірність бухгалтерського обліку та фінансової звітності таких товариств (тоді як це, зокрема, має місце на державних підприємствах). Отже, необхідно внести зміни до законодавчого поля щодо розширення повноважень контрольно-ревізійних органів і сільськогосподарських громадських організацій для проведення ними відповідних перевірок з метою недопущення фінансових махінацій з державними коштами, виділеними на розбудову ОРСП, і завищення вартості торговельних місць для продавців сільськогосподарської продукції.

Крім того, згідно із Законом України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції” та Земельним кодексом України¹⁹, ОРСП, розміщені на землях сільськогосподарського призначення, включено до переліку об'єктів, звільнених від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва. Оскільки усі ОРСП перебувають у приватній власності, то така норма є дуже спірною. Це можна виправдати лише у випадках, коли зазначену пільгу буде відповідним чином використано на зниження вартості послуг, які надаються ОРСП операторам ринку, або коли такі ринки повністю перебувають у державній та комунальній власності, або коли вони за своєю організаційною формою є АТ відкритого чи закритого типів, у яких контрольний пакет акцій належить державі та місцевим муніципалітетам, а акціонерами, серед інших, виступають сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи.

Існують також інші ознаки того, що сценарій, за яким сьогодні відбувається розбудова ОРСП в Україні, може призвести до ситуації, коли в ланцюгу збуту сільськогосподарської продукції виникнуть і зміцніють за допомогою держави чергові приватні монополісти, які прагнутимуть максимізації своїх прибутків від функціонування оптових ринків за рахунок високої вартості торговельних місць та інших послуг, як це спостерігається на міських плодоовочевих ринках по всій країні. Так, відомо, що на діючих ОРСП плата за оренду постійних торговельних місць є завищеною для більшості безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції. Зокрема, на “Столичному” встановлено такі види умов оренди: ціна 1 м² стаціонарного торговельного місця – 200 грн. на місяць з обмеженням строку

¹⁹ Див.: Земельний кодекс України (<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2768-14&p=1304260707868595>).

оренди 1 роком і з наданням їй лише за наявності вільних місць; ціна 1 м² – 70 грн. на місяць строком до 20 років. При цьому основною умовою укладання довгострокового орендного договору є вимога власників ринку щодо викупу облігацій ОРСП. Наприклад, для оренди стаціонарного торговельного місця у павільйоні “Овочі – Фрукти” строком понад 1 рік необхідно викупити облігації ТОВ “Ринок сільськогосподарської продукції “Столичний” на суму 648 тис. грн.²⁰ Бронюються такі місця за умови 50-процентної оплати вартості пакета облігацій. Оплата торговельних місць у павільйонах “Риба та М’ясо” і “Ковбасні та Молочні вироби” є ще вищою. Крім того, орендар сплачує ринку комунальні та інші експлуатаційні платежі відповідно до виставлених рахунків.

Водночас уже є достовірні відомості, що на діючих оптових ринках відбувається продаж продукції конкуруючого імпорту (у 2011/2012 МР, зокрема, яблук). Більше того, це подається широкій громадськості як “благі наміри” керівництва ОРСП. Так, нещодавно під виглядом турботи про споживачів представники Асоціації оптових ринків сільськогосподарської продукції анонсували прагнення розширити комерційну діяльність цих ринків за рахунок залучення на них широкого асортименту імпортованої продукції²¹. Але дані Державної служби статистики України свідчать, що імпорт до України плодів, ягід і винограду і так щороку зростає, а його частка в обсягах внутрішнього споживання з 2006 р. стабільно перевищує 50%. І хоча до нас переважно завозяться тропічні фрукти, все ж імпорт такої традиційної для України продукції, як яблука, також є досить вагомим: у 2009 р. їх поставки становили 251 тис. т, у 2010 р. – 203 тис. т, у 2011 р. – 102 тис. т. Тому створення (та ще й із залученням бюджетних коштів) умов для розширення поставок продукції конкуруючого імпорту з позиції державних інтересів є неприпустимим, але цілком узгоджується з прагненнями власників ОРСП.

Велике значення для забезпечення виконання вітчизняними ОРСП своїх прямих функцій має налагодження роздрібною торгівлі, робота якої повинна координуватися з діяльністю оптової торговельної мережі. Уже очевидно, що діючі в Україні ОРСП зіткнулися з нестачею оптових покупців. Певним чином поліпшити ситуацію намагаються на ринку “Столичний”, пропонуючи продавцям сільськогосподарської продукції такий вид послуг, як “дистанційні продажі”, суть якого полягає в тому, що ринок приймає від сільськогосподарських товаровиробників продукцію для продажу на умовах комісії, забезпечує її зберігання та організує її продаж²². Завдання виробників – доставити свою продукцію на ОРСП та у режимі On-line давати вказівки щодо рівня цін на неї. Винагорода для ОРСП становить 5% суми коштів, виручених продавцем. Проте проблема оптового збуту (принаймні, для дрібних виробників) при цьому не вирішується. Відомо, що великі магазини та супермаркети віддають перевагу співпраці на основі довгострокових контрактів, укладених на постачання значних обсягів продукції, упакованої за європейськими стандартами, яка до того ж надходить періодично, відносно

²⁰ Див.: Пропозиція оренди стаціонарного торговельного місця в павільйоні “Овочі – Фрукти” на оптовому ринку “Столичний” (м. Київ). Умови оренди станом на 24.11.2011 р. (http://www.kyivopt.com/ua/umovi_torgivli/umovi_orendi.html).

²¹ Див.: Асоціація оптових ринків сільгосппродукції домовилась про співпрацю з Туреччиною, Італією та Єгиптом (<http://agronews.in.ua/node/3693>).

²² Див.: Дистанційні продажі. ОРСП “Столичний” (http://www.kyivopt.com/ua/umovi_torgivli/distancijni_prodazhi.html).

невеликими партіями. Але дрібні та середні виробники навіть через ОРСП не можуть самотужки сформувати необхідні супермаркетам товарні партії.

Тому очевидно, що ОРСП як об'єкти збутової інфраструктури у нинішньому вигляді найбільшою мірою є прийнятними для середніх і великих сільськогосподарських виробників. Водночас у плодоовочевому сегменті продовольчого ринку країни такі виробники присутні незначно. Тут переважна більшість продукції виробляється малими господарствами (97% картоплі, 88% овочів, 84% плодів і ягід), а її товарність є у рази нижчою (картоплі – менш як 10%, овочів – 14%, плодів і ягід – 21%). Це, з одного боку, свідчить про відсутність у таких господарств можливості для зберігання (з метою поетапної реалізації), транспортування та оптового збуту цієї продукції, підтверджуючи тим самим необхідність у формуванні відповідної інфраструктури, а з другого – переконує у доцільності заохочення дрібних виробників до об'єднання у будь-яких формах для збільшення обсягів товарних партій продукції.

Отже, поліпшити ситуацію з розбудовою ОРСП можливо шляхом формування й розвитку на засадах системності вітчизняної мережі оптової торгівлі, яка забезпечуватиме проходження продукції всіма ланками ланцюга “виробник – сільськогосподарський збутовий кооператив – оптовий ринок сільськогосподарської продукції – роздрібний ринок сільськогосподарської продукції – споживач”. Такий підхід вимагатиме кардинальної зміни орієнтирів, закладених в основу функціонування існуючих і створюваних ОРСП Законом України “Про оптові ринки сільськогосподарської продукції”. Абсолютно неприйнятним, з огляду на суспільне значення і загальноприйняте розуміння сутності ОРСП, є надання такого статусу структурам, для яких головною метою діяльності виступає одержання прибутку. Має бути законодавчо визначено, що ОРСП є неприбутковими інститутами, покликаними сприяти створенню “прозорих” каналів реалізації сільськогосподарської продукції, яке опосередковано позитивно впливатиме на доходи дрібних і середніх сільськогосподарських виробників, а також на цінову ситуацію на вітчизняному продовольчому ринку. Крім того, необхідно розробити і законодавчо закріпити норми, що регламентуватимуть переважання державної та муніципальної форм власності у статутному капіталі ОРСП; взаємовідносини вже діючих і нових таких ринків, створюваних за європейським зразком; правила торгівлі на ОРСП та в їх “захисному периметрі”, а також контролю за діяльністю ринків з боку державних органів.

Стаття надійшла до редакції 21 березня 2012 р.
